

Paauglių požiūriai į priešingą lytį jų dvasinio tapsmo kontekste

Elvyda Martišauskienė

Profesorė habilituota socialinių mokslų
(edukologijos) daktarė
Vilniaus pedagoginio universiteto
Edukologijos katedra
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
Tel. 279 00 42

Straipsnyje aptariami kontroversiški požiūriai į lyčių skirtybes, lygybę bei lygiavertiškumą. Šiame kontekste atskleidžiami 13–15 metų paauglių požiūriai į priešingą lytį. Net trys ketvirtadaliai paauglių linkę įžvelgti atsiktinius, stereotipinius, dažniausiai neigiamus aspektus. Tyrimo duomenys išryškino daugelio tyrinėtojų pastebėtą didesnę berniukų veiklumą, o mergaičių – receptyvumą.

Požiūriai į priešingą lytį turi sąsajų tik su aukščiausiomis dvasinėmis vertybėmis ir nepriklauso nuo lyties, tačiau dvasinių vertybių internalizacija iš dalies skiriasi. Dabar neįmanoma vien pedagoginėmis priemonėmis pakeisti tokį didžiulį mastą įgavusį negatyvų paauglių požiūrį į priešingą lytį.

Pagrindiniai žodžiai: lytis; lyčių lygiavertiškumas, lygybė, skirtingumas; dvasinės vertybės.

Įvadas: lyčių lygybė ar lygiavertiškumas?

Informacijos proveržis, globalizacijos procesai lokalias problemas įtraukia į pasaulinių problemų sūkurį, taip aplenkdami jų natūralią evoliuciją ar suteikdami joms savitų formų. Dėl to gali sustiprėti nepageidaujamų reiškinių prevencija, bet gali suaktyvėti ir jų raiška, nes pasiekia labai įvairi informacija, kuri prieinama ir visuomenės, negebančios jos atsirinkti, daliai. Todėl į kylančias problemas tenka įžvelgti kitais mastais. Viena jų, apimanti veik visą visuomenę, yra lyčių santykiai.

Lytis esti akivaizdžiausia žmonių giminės perskyra, sukurianti tik jai būdingą egzistenci-

ją, implikuojančią lytinį skirtingumą į žmogiškąją būtį, jungiančią fizines, psichines ir dvasines galias. Todėl lytiniai ypatumai yra esminė žmogaus gyvenimo dalis, visų pirma sietina su jo svarbiausiu *prigimtinu* pašaukimu palaikyti, pratęsti žmonių giminę ir su tuo susijusia šeimoms institucija, motiniškumo ir tėviškumo įkūnijimu. Kita vertus, amžių tėkmėje susiformavo atsiktinės lytinės skirtybės, suponuotos ekonominių, politinių, etninių, socialinių, gamtinių, religinių etc. veiksmų, kurie savitai iškreipė prigimtine perskyrą ir įvairiai (nuo stereotipų iki įstatymų) įteisino lyčių nelygybę. Plečiantis demokratiniams procesams, gilėjant žmogaus ir jo galimybių pažinimui, kylama ne tik prieš rasinį, politinį, tautinį etc., bet ir prieš lytinį diskrimi-

navimą, o lyčių klausimai tampa antropologinių, fiziologinių, psichologinių, politinių, pedagoginių svarstymų, bandančių sieti globalias ir lokalias problemas, neretai persmelkiant jas pragmatizmo, konstruktyvizmo, reliatyvizmo dvasia, rinkos ekonomikos dėsniais, objektu. Atrodo, kad vieningai stojant prieš atsitiktines lyčių skirtybes, atsiradusias istorijos tėkmėje, per mažai atsižvelgiama į prigimtinių lyčių skirtingumą, kreipiantį į skirtingas lyčių galimybes, bet vienodą vertingumą. Todėl lygios lyčių galybės ir jų lygiavertiškumas yra netapatūs dalykai, o jų suniveliavimas gali paradoksaliai iškreipti pačią idėją. Pasak A. Paškaus, „kai kurios liberalizmo formos (Simone de Beauvoir) iš viso atmeta įgimtą lyčių diferenciaciją (skirtybes), tvirtindamos, kad į pasaulį moterimi neateinama, bet moterimi tampama. Lyčių skirtybes esą sąlygoja ne prigimtis, o suvisuomeninimo (socializacijos) vyksmas“ (Paškus, 2003, p. 12). Šių laikų radikalusis feminizmas „siekia, jog lytis taptų laisvai pasirenkamam dalykui ir būtų redukuotas į grynai kultūrinį faktorių. Lytis – tai tik viena iš penkių šiandien laisvai pasirenkamų galimybių. Buvimas vyru ar moterimi – tai tik vienos iš galimybių realizavimas. Panaikinę visus skirtumus, turėsime visišką lygybę“ (Lobato, 2001, p. 149).

Tačiau plėtojami ir kitokie požiūriai. Dabartinis biologijos mokslas atskleidė genetinius veiksnius, nulemiančius embriono lytį ir kai kuriuos su tuo susijusius kūno sklaidos ypatumus. Psichologai tyrimais pagrindžia lyčių komunikacinius, inteligencijos, vidinės erdvės, asmenybės skirtumus, ryškinamos dvasinės lyčių skirtybės (Paškus, 2003; Akimova, 2001; Erikson, 1996; ir kt.). Pasak Erikson, moteris, kad ir kas ji būtų, visada lieka moteris, todėl reikia „moterišką identiškumą tirti kaip savarankišką objektą“ (1996, p. 304).

Pedagoginiu aspektu svarbu susiorientuoti visų žmogaus galių sampnyoje. Į jas atsižvelgta dar tarpukario Lietuvoje. Kaip pastebi S. Šalkauskis, lyčių skirtingumo pamatas – vyrų ir moterų seksualinio gyvenimo skirtingumas, kuris gauna pradžią materialiojoje prigimtyje, tačiau ja nesiriboja, o „iškyla aikštėn psichiniame vyrų ir moterų gyvenime ir net turi mažesnių ar didesnių atbalsių aukštesniame dvasiniame jų gyvenime“ (Šalkauskis, 1992, p. 160). Kitaip sakant, lyčių skirtumai, tostant nuo materialiosios prigimties, mažėja, o dvasiniu, žmogaus kaip asmens lygmeniu praranda esminius požymius, nes „asmens realybėje egzistuoja nepalyginama abiejų lyčių tapatybė“ (Lobato, 2001, p. 146), grindžiama tokiomis pačiomis dvasinėmis galiomis, kurios nesuniveliuoja lyčių skirtingumo, bet jas subordinuoja. Todėl įvairiose srityse ryškėja vyrų labiau išviršinis, kuriamasis, o moterų – labiau vidinis, recepcinis veiklumas. Kartu dalinis kitiškumas tampa traukos, patikimo kitai lyčiai priežastimi, žmogiškosios pilnatvės su kitu žmogumi pojūčiu, tvirtos šeimos pamatu, natūraliai praturtinančiu žmogiškąją būtį ir neapribojančiu profesinės veiklos ar asmenybės tapimo.

Vyrų ir moterų skirtingumus S. Šalkauskis padalija į *išlyginamai naikintinus*, *neišvengiamai pakenčiamus* ir *būtinai ugdytinus*. Išlyginamai naikintinomis laikomos tos *atsitiktinės* lyčių skirtybės, kurios negali būti priimtinos kultūrinėje terpėje (šurkštumas, jėgos ar kūno demonstravimas, žiaurumas, pamaiviškumas, žalingi įpročiai ir t. t.). Prie neišvengiamai pakenčiamų skirtingumų priskiriami tie ypatumai, kurie kyla iš moters ir vyro individualybių ir dažnai „specifikuoja psichinį žmogaus tipą“ (Šalkauskis, 1992, p. 162). Psichologai linkę dažniau pažymėti vyrų intelektualumą, valią, o moterų intuityvumą, jausmingumą, kurie nesutei-

kia pranašumo prieš kitą lytį. Būtinai ugdytini yra skirtumai, sietini su vyro ir moters pašaukimu, kylančiu iš individualybės, būtent vyriškumu ir moteriškumu, tobuliausiai išsiskleidžiančiu kaip psichinis ir dvasinis tėviškumas ir motiniškumas. Kartu minėtas autorius įspėja, kad blogai suprasta vyrų ir moterų niveliacija veda prie baisių iškrypimų ir išsigimimo, o kai nustojamas vertinti šeiminis moters pašaukimas, „moteris nustoja buvusi gerbiama ir vertinama, nes yra ardoma sritis, kur moters kilnumas, vertingumas ir nepakeičiamumas ryškiausiai išsina aikštėn“ (Šalkauskis, 1992, p. 168). Todėl, ryškindamas lyčių skirtingumą, bet abiejų lygiavertiškumą savo pašaukimu, metafizine lygybe, doriniu vertingumu, S. Šalkauskis apgailestauja, kad į moters šeiminių pašaukimą žiūrima kaip į atsitiktinį dalyką, tinkamai jo neprilyginant (kartu ir neatlyginant) visuomeniškam darbui, o sykiu kreipia pedagogus individualizuoti mergaičių ir berniukų ugdymą. Šių laikų mokslininkai (Arnot ir kt., 2000), tyrę Graikijos, Ispanijos, Portugalijos, Didžiosios Britanijos ir Velso mokytojų požiūrį į lyties ir kultūrinio pilietiškumo sampratą, patvirtina lytinio požiūrio aktualumą, bet kartu kelia idėją pilietiškumą sieti su moters funkcijomis šeimoje – įvertinti jų nuopelnus puoselėjant pilietiškumą namuose, mokykloje.

Sovietmečiu deklaruota lyčių lygybė buvo grindžiama lygiomis teisėmis į darbą, niveliuojant lytinius skirtumus, naikinant metafizinius šeimos saitus bei įtvirtinant moters dvigubą darbą. Ir atkūrus Nepriklausomybę lyčių problemų nemažėja. Viena, rinkos ekonomika, nedarbas abi lytis verčia priimti darbdavių sąlygas ar ieškoti darbo svetur, nepaisant pašaukimo šeimai. Antra, menkinamas šeimos institutas, net juridškai įteisinant bendrą nesusituokusiųjų gyvenimą. Trečia, agresyviai propaguojami vyriškumo ir moteriškumo ypatumai, grindžiami

jėga, seksu, žiaurumu etc. Ketvirta, lytiniu švietimu dangstoma sekso propaganda ir t. t. Vyčių teikia visuomeniniai judėjimai, Šeimos bei Moterų informacijos centrų veikla, religinis švietimas, jaunimo organizacijos, atliekami tyrimai ir t. t. Vieni jų (Purvaneckienė, Purvaneckas, Liukinevičienė, Šidlauskienė, Turcikitė, Akimova, Kanopienė ir kt.) įvairiais atžvilgiais analizuoja lyčių lygybės problemas, moterų padėtį dabartinėje visuomenėje, visuomenės stereotipus, lyties šališkumo apraiškas bendrąjį lavinimą reglamentuojančiuose dokumentuose, vadovėliuose ir t. t. Kiti (Ustilaitė, Vaitoška, Paškus, Narbekovas ir kt.) nukreipti į lytiškumo raiškos ir ugdymo klausimus. Todėl šiame kontekste, keičiasi demografiniai santykiai, kai vis labiau įsigali pragmatizmas ir reliatyvizmas, svarbu pažvelgti, kaip patys paaugliai traktuoja priešingą lytį, kokia pedagoginė pagalba jiems būtų reikalingiausia.

Šio straipsnio **tikslas** yra atskleisti paauglių požiūrio į priešingą lytį sąsajas su jų dvasiniu tapsmu.

Tyrimo **uždaviniai**: 1. Išryškinti paauglių požiūrio į priešingą lytį ypatumus. 2. Atskleisti jų (požiūrių) sąsajas su dvasinių vertybių internalizacija.

Tyrimo **metodika**. Tyrime taikyta: a) *nebaigtų sakinių metodika*, kuri leido paauglių požiūrius tirti kiekybinio ir kokybinio būdu; b) *vertybių aprašai*, skirti paauglių požiūriui į vertybes ir jų elgesiui, įkūnijančiam vertybes, nustatyti; c) Rokeacho *vertybinių orientacijų* metodika; d) Dodonovo *emocinių išgyvenimų* testas; e) *statistiniai* tyrimo metodai (procentiniai dažniai, χ^2 kriterijus).

Tyrimo dalyvavo 1257 VII–IX klasių mokiniai, besimokantys įvairaus tipo (bendrojo lavinimo, humanitarinio, realinio, katalikiškojo, menų, sporto, jaunimo) mokyklose. Mergaitės sudarė 52,4 proc., o berniukai – 47,6 proc. tiria-

mųjų. Artimas respondentų skirstinys pagal klases: septintokų apklausta 32,0 proc., aštuntokų – 33,6 proc., devintokų – 34,4 proc.

Paauglių požiūrių į priešingą lytį ypatumai

Psichologų (Eriksono ir kt.) nuomone, ryškiausias paauglių ypatumas yra savo tapatumo ieškojimas. Kaip paaugliai jį sieja su priešinga lytimi, spręsta pagal sakinių (*Mano moters (vyro) idealas...*; *Manau, kad dauguma merginų (vaikinų)...*; *Manau, kad daug moterų (vyrų)...*; *Man labai nepatinka, kai moterys (vyras)...*) užbaigimą. Vertinimo kriterijumi laikytas požiūrių į priešingą lytį humaniškumas. Išskirti 4 lygiai: *labai aukštas* – požiūriai saistomi su dvasinėmis vertybėmis, vienodai reikšmingomis abiem lytims. Tada tiesiogiai ar netiesiogiai reiškiamas pagarba motiniškumui ir tėviškumui; *aukštas* – požiūriai saistomi su dvasinėmis vertybėmis, bet jie abstrahuoti, apibendrinti, nurodomi lygia greta su stereotipiniais fizinių ir psichinių galių ypatumais, priskiriamais vyrams ar moterims; *nepakankamas* – keliamos savybės, remiamos dažniausiai tik kūno ir materialijų gėrybių įžvalgomis; *žemas* – reiškiamas ciniskas požiūris į priešingą lytį, nurodomos kraštutinės atsitiktinės savybės, pozityviai vertinami žalingi įpročiai, amoralus elgesys. Visi atsakymai buvo atskirai vertinami ir sumuojami. Kiekybinė raiška pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė. Paauglių požiūriai į priešingą lytį

Lygiai	Respondentai	%
Labai aukštas	3	0,2
Aukštas	277	22,0
<i>Nepakankamas</i>	951	75,7
Žemas	26	2,1
Iš viso	1247	100

Akivaizdu, kad paauglių požiūris į priešingą lytį telkiasi apie *nepakankamą lygį*. Trys ketvirtadaliai respondentų moteriškumą ir vyriškumą dažniausiai sieja su išoriniais, stereotipiniais dalykais. Juos plačiau atskleidžia kokybinė duomenų analizė.

Paaikėjo, kad moters *idealas* dažniausiai nusakomas taip: „...aukšta, ilgos gražios kojos, didelės ir gražios krūtys, linksma, protinga, bet ne per daug“; „...graži, turtinga“; „...graži, protinga, susikūrusi materialinę gerovę“. Vyro *idealas*: „...jėga, protas, pinigai“; „...stiprus, tvirtas, protingas“; „...gražus, turtingas, ne girtuoklis“ ir t. t. Nedaug skiriasi ir požiūriai į moterų ir vyrų kasdienių santykių panoramą. Jie dažniausiai persmelkti negatyvia gaida. Manoma, kad moterys: „...nesupranta vyrų“, „...nori pinigų“, „...neišreiškia tikrų jausmų“, „...yra blogo charakterio“, „...vienišos“, „...nuvertina savo gyvenimą“, „...naivios“, „...nesupranta savo vaikų“, o vyrai: „...negalvoja apie ateitį“, „...nelaimingi“, „...mažvaikiai“, „...isterikai“, „...per anksti vartoja alkoholį, narkotikus, cigaretes, keikiasi“, „...stengiasi išsiskirti“, „...mėgsta gyventi su moterimis nesusituokę“, „...sunkiai dirba“, „...per daug kuklūs“, „...yra vedę“ ir t. t. Labiausiai nepatinka, kad moterys „...labai išsidažo“, „...įžūliai elgiasi ir rengiasi“, „...per daug atsipalaiduoja“, „...turi daug proto“, „...moteris nenusileidžia vyrams“, o vyrai „...yra nedrąsūs“, „...vaidina ‘kietus‘“, „...mano esą stipresni“, „...pamiršta naudoti smegenis“, „...nesiprausia“, „...viešoje vietoje užsiima seksu“ ir t. t. Tad tiek dabarties realijos, tiek ateities perspektyvos daugumai šių laikų paauglių telkiasi apie atsitiktinius, stereotipinius lyties požymius, kuriuos pedagoginėmis priemonėmis reikėtų silpninti kaip neišreiškiančius lyties esmės, kad atsirastų vietos idealumui, pagarbai, vidiniam grožiui, tauriai meilei, rūpinimuisi, aukojimuisi, atsakomybei, dvasinei vienybei.

Penktadalis paauglių kiek kitaip žvelgia į priešingą lytį. Jų atsakymai, kaip rodo 1 lentelės duomenys, patenka į aukštą lygį, kai stereotipiniai lyties ypatumai saistomi su dorovinėmis vertybėmis. Tada *idealių* lygmeniu požiūris į moteris ir vyrus jau nesiriboja tik išoriniais bruožais, bet pildomas asmenybės savybėmis: „...turi būti turtinga, graži, ištikima“, „...graži, išsilavinusi, nuoširdi“, „...protinga, gera, graži“, „...graži, protinga, geros širdies, rūpestinga moteris“, „...gražus, geras, geros širdies“, „...švelnus, mylintis, aukštaūgis“, „...yra jo vidus, bet ne išorė“ ir t. t. Panašiai apibendrintai vertinamas ir dabartinis santykis su priešinga lytimi. Nurodoma, kad moterys: „...stengiasi dėl savo šeimų“, „...nori būti motinomis“, „...stengiasi sutarti su vyrais“, „...yra geros, ...darbščios, ...laimingos, ...neblogos“, kad vyrai: „...nuostabūs“, „...save valdantys“, „...išsilavinę“, „...yra protinigi, darbštūs, ...gero charakterio“ ir t. t. Labiausiai paaugliams nepatinka moterys, kai: „...save pardavinėja“, „...rūko, geria ir elgiasi kaip vyrai“, „...bučiuojasi, kur tik papuola“, „...vyrai kabinėjasi prie vyrų dėl lytinio santykiavimo“, „...užsiiminėja oraliniu seksu“, „...naudoja jėgą prieš moterį“, „...bėga iš pamokų“ ir t. t. Tą paaugliai, pasiekę šį lygmenį, jau daug artimiau vertina abi lytis, nes ima pastebėti dorovines savybes, pranokstančias lyčių skirtības, ypač kritiškai akivaizdžioms negerovėms, bet jų požiūriai dažnai dar tik papildoma, praplečia stereotipines nuomones.

Paaugliai, kurių požiūriai į priešingą lytį per dėt neigiami (kaip rodo 1 lentelės duomenys, jų buvo 2,1 proc.), arba neturi moters ir vyro idealo, arba jį laiko „nieko vertu“, arba save nurodo idealu, vulgariais žodžiais piešia išorinį priešingos lyties vaizdą, tiesiogiai saistomą su seksu. Kasdienybėje sutinkami moterys ir vyrai apibūdinami kaip: „...nevėkšlos“, „...šliundros“, „...nesirūpina vaikais“, „...nusivylusios

gyvenimu“, „...turi daug vyrų“, „...lesbietės“, „...beširdžiai“, „...gėjai“, „...meluoja žmonoms, apgavikai“, „...moterį laiko tarnaitę“, „...neištesa savo pažadų“, „...gyvena nesusituokę ir negalvoja apie savo vaikus“, „...seksualiai iškrėpę“, „...pienburniai“ ir t. t. Šiems respondentams kelia pasipiktinimą tai, kad moterys „...būna atviros, „...gyvena su vienu iki gyvenimo pabaigos“, „...nerūko“, „...nesiduoda“, o vyrai „...užjaučia ir myli moteris“, „...bando save pakeisti“, „...rodo gerą pavyzdį“ ir t. t. Atrodo, kad taip manantys paaugliai artimoje aplinkoje mato tik lytinę konfrontaciją, į kurią gali atvesti kraštutinis lytiškumo sutapatinimas su seksu, eliminuojantis kitas žmogiškosios būties apraiškas.

Bet yra ir mažutė grupė paauglių, pasiekusių labai aukštą požiūrių į priešingą lytį lygį. Kadangi jie sudaro tik 0,2 proc., atrodo, nevertėtų apie tai ir kalbėti. Tačiau tai suminis visų tirtų projekcijų rezultatas, o pagal atskiras perspektyvas taip manančių paauglių buvo daug daugiau. Jie tarsi lakmuso popierėlis rodo, kad ir dabartinėje lyčių sumaištyje yra galimybė savo žmogiškąją būtį visavertiškai realizuoti ir būnant moterimi, ir vyru. Šie paaugliai moters ir vyro idealą taip asocijuoja: „...visiškas supratimas, artimumas“, „...atsidavimas šeimai, vaikams“, „...turtingas dvasinis pasaulis“, „...tobulas kūnas ir siela“, „...geras tėvas, vyras, draugas“, „...nuoširdus, ištikimas ir mylėtų vaikus“ ir t. t. Mikroaplinkoje moterys esti „...geros ir nuoširdžios“, „...mylinčios mamos ir geros dukros“, „...yra labai geros“, „...ištikimos“, „...drovios, kilniaširdės“; vyrai – „...yra tobuli žmonės“, „...yra geros širdies, tik kai kurie to neparodo“, „...kaip išmanydami stengiasi padėti vaikams“, „...geri tėčiai“, „...sąžiningi, laimingi“ ir t. t. Paauglius pikcina tai, kad moterys ir vyrai „...paleistuvauja“, „...padlaižiuoja“, „...niekina vaikus“, „...palieka šeimą“, „...muša vaikus“, „...no-

ri išvengti savo pareigų“, „...palieka moteris, kurios turi vaiką“, „...apgaukinėja vienas kitą“ ir t. t.

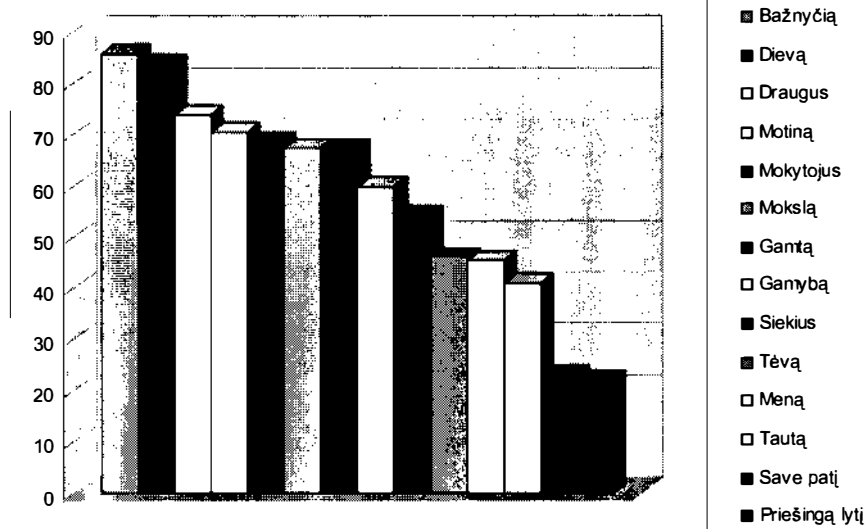
Vadinasi, šio amžiaus tiriamieji pajėgūs suprasti lyties raišką, tačiau dauguma jų lieka tarsi anapus žmogiškumo ribos, įžvelgdami tik seksualinę funkciją, kurios nesiejia su motiniškumo ir tėviškumo įkūnijimu. Kartu ryškėja, kurie nelaimingi šalia jų abiejų lyčių žmonės, kurie menki idealai. Pažymėtina, kad tik respondentai, kurių požiūris į priešingą lytį yra labai aukšto ir aukšto lygmens, savo motiną ar tėvą, nors ir retai, vis dėlto tapatina su idealu. Draugai, mokytojai, artimesni giminės, sportininkai taip pat retai minimi. Dažniausiai nurodomi artistai, ypač šou lygio.

Statistinė duomenų analizė atskleidė, kad nėra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp berniukų ir mergaičių požiūrių į priešingą lytį, tad galima manyti, kad jam didžiausią poveikį daro atsitiktiniai veiksniai.

Psichologiniai tyrimai parodė šio amžiaus paauglių polinkį į dorovinių vertybių regresiją.

Todėl požiūriai į priešingą lytį buvo lyginami su požiūriais į kitus gyvenimo reiškinius, taikant tą pačią nebaigtų sakinių metodiką ir tą patį vertinimo atžvilgį. Duomenys pateikiami 1 paveiksle.

Matyti, kad paauglių požiūriai labai skiriasi. Atrodo, jog bendras pozityvus nusiteikimas kyla iki antgamtinės tikrovės, apima paaugliams labai reikšmingus bendraamžius, motiną, mokslą, gamtą, o nepalankiausi vertinimai skiriami priešingai lyčiai, sau, tautai. Galima manyti, kad lytinis dabartinių paauglių tapatumas yra problemiškausias, kad jis kažkaip siejasi su požiūriu į save patį. Tokia dabarties situacija kelia nerimą: pasaulio matymas atskleidžia, pasak Maceinos, ne tik koks yra pasaulis, bet ir kokia yra dvasia. Pagrįstai kyla klausimas, ar, paaugliams augant, negatyvūs nusiteikimai, paskatinti požiūrio į priešingą lytį, nebus perkelti į kitus, dabar dar palankiausiai vertinamus fenomenus. Bet tai jau ateities tyrimų problemos. Šiuo metu ryžtasi pažvelgti, kaip požiūriai į priešingą

1 pav. Paauglių aukščiausio lygio požiūriai į kardinalias vertybes

lytį siejasi su paauglių dvasiniu tapsmu. Todėl ieškota šių požiūrių sąsajų su visais dvasinių vertybių internalizacijos lygiais (žr. Martišauskienė, 2004, p. 51–79).

Požiūrių į priešingą lytį sąryšis su paauglių dvasiniu tapsmu

Kognityviniu lygmeniu rasti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp paauglių požiūrių į priešingą lytį ir pagarbą ($\chi^2 = 42,563$; $p < 0,000$), tiesos sakymą ($\chi^2 = 23,061$; $p < 0,006$), dvasinę vienybę ($\chi^2 = 25,671$; $p < 0,002$), atsakymą už savo veiksmus ($\chi^2 = 22,946$; $p < 0,006$), tikėjimą ($\chi^2 = 19,589$; $p < 0,021$), vidinę harmoniją ($\chi^2 = 30,066$; $p < 0,037$). Išryškėjo neigiamas sąryšis su požiūriais į patogų gyvenimą ($\chi^2 = 36,183$; $p < 0,007$), humorą ($\chi^2 = 20,093$; $p < 0,017$), kurį, kaip rodo kokybiniai tyrimai, paaugliai dažnai tapatino su patyčiomis, sarkazmu. Tad paaugliai, kurie žinojimo ar nuojautos lygmeniu pozityviau žvelgė į priešingą lytį, palankiau vertino tik kai kurias vertybes, labiau įkūnijančias gilumines doros ir tikėjimo apraiškas. Bet požiūriai į grožį, tiesą, daugelį gėrio variacijų nesiskyrė.

Paauglių požiūrių į priešingą lytį sąlytis su emociniu vertinamuoju dvasinių vertybių internalizacijos lygmeniu taip pat nestiprus, bet daug reikšmingesnis nei kognityvinis, nes atskleidžia gilesnį sąryšį su dvasinėmis vertybėmis. Teigiami statistiškai reikšmingi skirtumai yra tik su altruistiniais ($\chi^2 = 34,963$; $p < 0,010$) ir tautiniais ($\chi^2 = 41,933$; $p < 0,001$) išgyvenimais, o neigiami – su pažinimą žadinančiais jausmais. Vadinasi, požiūrių į priešingą lytį sąlyčio diapozonas su paauglių dvasiniu tapsmu dar siauresnis.

Elgesio lygmeniu statistiškai reikšmingos sąsajos rastos tik tarp paauglių požiūrio į priešin-

gą lytį ir jų nesavanaudiško rūpinimosi kitais ($\chi^2 = 18,936$; $p < 0,026$).

Vadinasi, paauglių požiūrius į priešingą lytį dar mažai veikia dvasinės vertybės, bet jų sąsajos siekia giluminius asmens dvasinės sklaidos klodus. Kita vertus, svarbu pažvelgti, ar skiriasi berniukų ir mergaičių dvasinis tapsmas.

Nustatyta (žr. Martišauskienė, 2004, p. 88–91), kad berniukai palankiau vertina atsidaivimą darbui, veiklumą, nacionalinį pripažinimą. Jie labiau linkę į malonumą ieškojimą, seksą. Mergaitėms svarbiau orumas, jautrumas, sąžiningumas, dvasinė vienybė, grožėjimasis. Tačiau visais internalizacijos lygiais nepastebėta lyčių skirtumų gretinant tikėjimą, intelektualumą, atsakingumą. Panašius duomenis gavo ir kiti tyrinėtojai (Ivanauskienė, Aramavičiūtė).

Tyrimas rodo, kad yra berniukų ir mergaičių kai kurių dvasinio tapsmo skirtumų. Jie daugiau reiškiasi pirmųjų veiklumu, o antrųjų receptyvumu. Bet kardinalių vertybių (tikėjimo, protingumo, atsakingumo) internalizacija yra artima. Tik ji yra nepakankamo lygio ir todėl poveikis požiūriui į priešingą lytį yra statistiškai nereikšmingas.

Išvados

1. Lyčių skirtumai esti *esminiai* (prigimtiniai) ir *atsitiktiniai*, suponuoti etninių, ekonominių, socialinių, politinių, religinių, gamtinių ir t. t. veiksnių, kurie įtvirtina lyčių nelygiavertiskumą. Plečiantis demokratiniams procesams, kylama prieš lytinį diskriminavimą, o lyčių klausimai tampa antropologinių, fiziologinių, psichologinių, politinių tyrimų objektu. Greta atsitiktinių lyčių skirtumų dažnai bandoma suniveliuoti ir esminius požymius.

2. Pedagoginiu aspektu išskirtini *išlyginamai naikintini, neišvengiamai pakenčiami ir būtinai*

ugdytini (Šalkauskis) lyčių skirtumai. Pastarieji sietini su vyro ir moters pašaukimu, tobuliausiai išsiskleidžiančiu kaip psichinis ir dvasinis tėviškumas ir motiniškumas.

3. Trys ketvirtadaliai (75,7 proc.) paauglių požiūrį į priešingą lytį dažniausiai grindžia atsitiktiniais (išlyginamai naikintiniais) skirtumais. Tai nepalankiausi požiūriai į svarbiausias mikro- ir makroaplinkos vertybes.

4. Statistiniai tyrimai rodo, kad tik požiūris į aukščiausias dorovines (pagarbos, tiesos sakymo, atsakymo už savo veiksmus) ir tikėjimo (tikėjimo, dvasinės vienybės, vidinės harmonijos) vertybes turi sąryšį su paauglių požiūriais į priešingą lytį. Išgyvenimų ir elgesio lygmenimis šis sąryšis silpnėja, apimdamas tik altruistinius ir tautinius jausmus bei nesavanaudišką rūpinimąsi kitais.

LITERATŪRA

Akimova E. Mokinių vyriškos ir moteriškos kalbinės sąmonės psichologinis tyrimas // *Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai: Mokslo darbai*. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2001. P. 55–68.

Aramavičiūtė V. Vyresniųjų mokinių vertybių internalizacijos būklė ir kaita // *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005. P. 167–213.

Arnot M., Aratijo H., Deliyanni-Kuoimtzis, Ivanson G. and Tome A. The Good Citizen: Cultural Understandings of Citizenship and Gender Amongst a New Generation of Teachers // *Education, Culture and Values* / ed. by M. Leischester, C. Modgil and S. Modgil. London and New York, 2000, vol. 6, p. 217–230.

Ivanauskienė V. Paauglių vertybinės orientacijos: lyties, amžiaus ir šeimos sudėties aspektas // *Ugdymo psichologija*. 2000, t. 3, p. 17–20.

Kanopienė V., Tureikytė D. Studentų požiūris į studijas priklausomai nuo lyties // *Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai*. Mokslo darbai. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2001. P. 108–123.

5. Paauglių požiūriai į priešingą lytį nepriklauso nuo jų lyties, bet dvasinių vertybių internalizacija iš dalies skiriasi. Berniukai palankiau vertina atsidavimą darbui, veiklumą, nacionalinį pripažinimą, malonumus, seksą, o mergaitės – orumą, jautrumą, sąžiningumą, dvasinę vienybę, grožėjimąsi. Nerasta statistiškai reikšmingų skirtumų tarp tikėjimo, intelektualumo, atsakingumo vertinimų.

6. Duomenys patvirtino daugelio autorių nurodomus (neišvengiamai pakenčiamus) lyčių skirtumus: didesnį berniukų veiklumą, o mergaičių – receptyvumą.

7. Esamas paauglių dvasinio tapsmo lygis nedaro esminio poveikio jų požiūriui į priešingą lytį, nes sąsajų turi tik aukščiausios dvasinės vertybės. Kartu ryškėja akivaizdi problema, kurios išspręsti vieni pedagogai negalės, o jos masas gali pajudinti egzistencinius pamatus.

Liukinevičienė L., Gudzinevičiūtė O. Pasaulio socialinės geografijos vadovėlių iliustracijų analizė lyčių aspektu // *Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai*. Mokslo darbai. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2001. P. 24–39.

Lobato A. Pagrindas // *Žmogaus orumas ir likimas*. Vilnius: Logos, 2001. P. 43–96.

Martišauskienė E. Paauglių dvasingumo raiška lyties ir amžiaus atžvilgiais // *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškinys*. Vilnius: VPU leidykla, 2004. P. 88–93.

Paškus A. Lytis žmogiškosios egzistencijos audinyje // *Meilė žmogaus pašaukimas*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003. P. 11–59.

Purvaneckienė G. Moterų ir vyrų padėtis Lietuvos švietimo sistemoje // *Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai*. Mokslo darbai. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2001. P. 17–23.

Purvaneckas A., Purvaneckienė G. Lyčių diskriminacija // *Moteries Lietuvos visuomenėje / Palyginamoji tyrimų analizė*. Vilnius: Danielius, 2001. P. 122–128.

Šalkauskis S. Auklėtinio lytis // *Rinktiniai raštai*. Pedagoginės studijos. Vilnius: Leidybos centras, 1992. T. 1. P. 156–178.

Šalkauskis S. Seksualinis auklėjimas // Rinktiniai raštai. Pedagoginės studijos. Vilnius: Leidybos centras, 1992. T. I. P. 291–294.

Šidlauskienė A. Lyties šališkumas bendrajį lavinimą reglamentuojančiuose dokumentuose // Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai: Mokslo darbai. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2001. P. 38–54.

Ustilaitė S., Purlienė M., Proškovienė R. Lytiškumas. Vilnius: Kronta, 2000.

Vingras A., Vingrienė A. Kad žmogus augtų taurus // Lytiškumas ir vaikas. Vilnius: Viltis, 1998. P. 92–109.

Эриксон Э. Женственность и внутреннее пространство // Идентичность: юность и кризис. Москва: Прогресс, 1996. С. 277–307.

TEENAGERS' ATTITUDE TOWARDS THE REPRESENTATIVES OF OPPOSITE SEX WITHIN THE CONTEXT OF THEIR OWN SPIRITUAL GROWTH

Elvyda Martišauskienė

Summary

Gender differences can be *essential* (inborn) and *randomly developed*, the latter being preconditioned by ethnic, economic, social, political, religious, and geographical factors, and those differences help to establish inequality between the two sexes. With the democratic processes embracing more areas of human activity, issues of gender bias and discrimination appear among the topical ones; also, those issues come into focus of anthropological, physiological, psychological, and political research. In those studies, alongside the patterning of the randomly developed gender differences, there are noticeable attempts to oversimplify the treatment of the essential characteristics of the two sexes that make human existence essentially meaningful.

From the pedagogical point of view, it is possible to distinguish the following three types of gender differences: *the leveled ones that should become extinct*, *the unavoidably tolerable ones* and *those developmentally obligatory* (Šalkauskis). The latter group of gender differences are naturally related to the manness and womanness, with their perfect realization forms of psychic and spiritual fatherhood and motherhood.

The present research showed that three quarters (75,7 percent) of teenagers tend to base their attitudes towards the opposite sex on the gender differences that belong to the first group – the leveled ones that should become extinct. This kind of attitude signals the most unfavourable personal viewpoint towards the most significant values of the micro and macro environment.

Besides, it was established that teenagers' attitudes towards the opposite sex were closely related to

their attitudes towards the highest moral values (respect, telling the truth, responsibility for one's actions) and towards faith (believing in God, spiritual integrity, inner harmony). This kind of relationship became somewhat weaker on the experiences and behavioural planes, with some stronger exponents in altruistic and national feelings as well as unselfish care of others.

Teenagers' attitudes towards the opposite sex were found not relating to their own sex though the internalization of spiritual values in boys and girls differed in some aspects. Boys were more favourably disposed towards attachment to job responsibilities, activity in general, national recognition, pleasures of life, sex, whereas girls tended to prioritize dignity, sensitivity, honesty, spiritual integrity, a sense of beauty. There were no statistically significant differences revealed between boys and girls in the attitudes towards faith, intellectuality, responsibility.

Our data confirmed the gender differences (the unavoidably tolerable ones) that had already been pointed out by numerous researchers: boys tended to manifest greater activity and girls were more receptive.

The actual state of teenagers' spiritual growth did not essentially have an effect on the teenagers' attitudes towards the opposite sex as those attitudes in the first place depend on the teenagers' attitudes towards the highest spiritual values. At the same time, the possible problems that can already be outlined are too complex for the pedagogues alone to solve them as the scope of the problems may shuffle the existential foundations of human being.

Iteikta: 2006 01 16

Priimta: 2006 01 25